

ЗМІСТ

Розділ 1	СТИЛЬ <i>Про що мова</i>	11
Розділ 2	ЩО БУЛО, КОЛИ НІЧОГО НЕ БУЛО <i>Достильова доба</i>	16
Розділ 3	ІМПЕРСЬКИЙ СПАДОК <i>Романський стиль і візантійський сиквел</i>	32
Розділ 4	РЕВОЛЮЦІЯ КОНСТРУКЦІЙ <i>Готика</i>	50
Розділ 5	АПГРЕЙД АНТИЧНОСТІ <i>Ренесанс</i>	65
Розділ 6	ЦІННІСТЬ КРИВЕНЬКОЇ ПЕРЛИНИ <i>Бароко</i>	92
Розділ 7	О БОЖЕ, ЗНОВУ ЦІ РИМЛЯНИ (ПОДЕКУДИ ЄГИПТЯНИ) <i>класицизм і ампір</i>	122
Розділ 8	ЗРОБИМО НЕ ГІРШЕ ЗА ПРЕДКІВ <i>Історизм</i>	143
Розділ 9	ДО ДІДЬКА ТИХ ПРЕДКІВ <i>Модерн</i>	162

Розділ 10	ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ВІДВЕРТА І ПРИХОВАНА	182
	<i>Конструктивізм, ар-деко і всього потрошку</i>	
Розділ 11	УСІМ СТОЯТИ СТРУНКО	205
	<i>Архітектура тоталітаризму</i>	
Розділ 12	ЩО МОЖНА НАРОБИТИ З БЕТОНУ	228
	<i>Метаболізм, бруталізм, хай-тек</i>	
Розділ 13	ЗГАДАТИ ВСЕ	250
	<i>Постмодерн і далі</i>	
	Подяки	256
	Словник архітектурних термінів	257
	Бібліографія	266

Розділ 1

СТИЛЬ

ПРО ЩО МОВА

Стиль в архітектурі, образотворчому та декоративному мистецтві — штучно вигадане поняття. Водночас кожний стиль — цілком реальне й легко впізнаване явище. Як таке може бути? Насправді жодних суперечностей тут немає. У ХІХ столітті, коли історія мистецтв (архітектура є одним з них) тільки народжувалася, було потрібно якось коротко позначити єдність образної системи та засобів виразності творів певної доби. Спорідненість мистецьких творів, що виникли в той чи той історичний період, було видно неозброєним оком. Однак їхні автори впродовж століть мали звичку називати свою роботу коли не новою, то сучасною. І як тут нащадкам відрізнити одне від одного, коли для них усе це далеко не нове і аж ніяк не сучасне? Треба було вигадати якусь систему, якою було б зручно користуватися. І виградали.

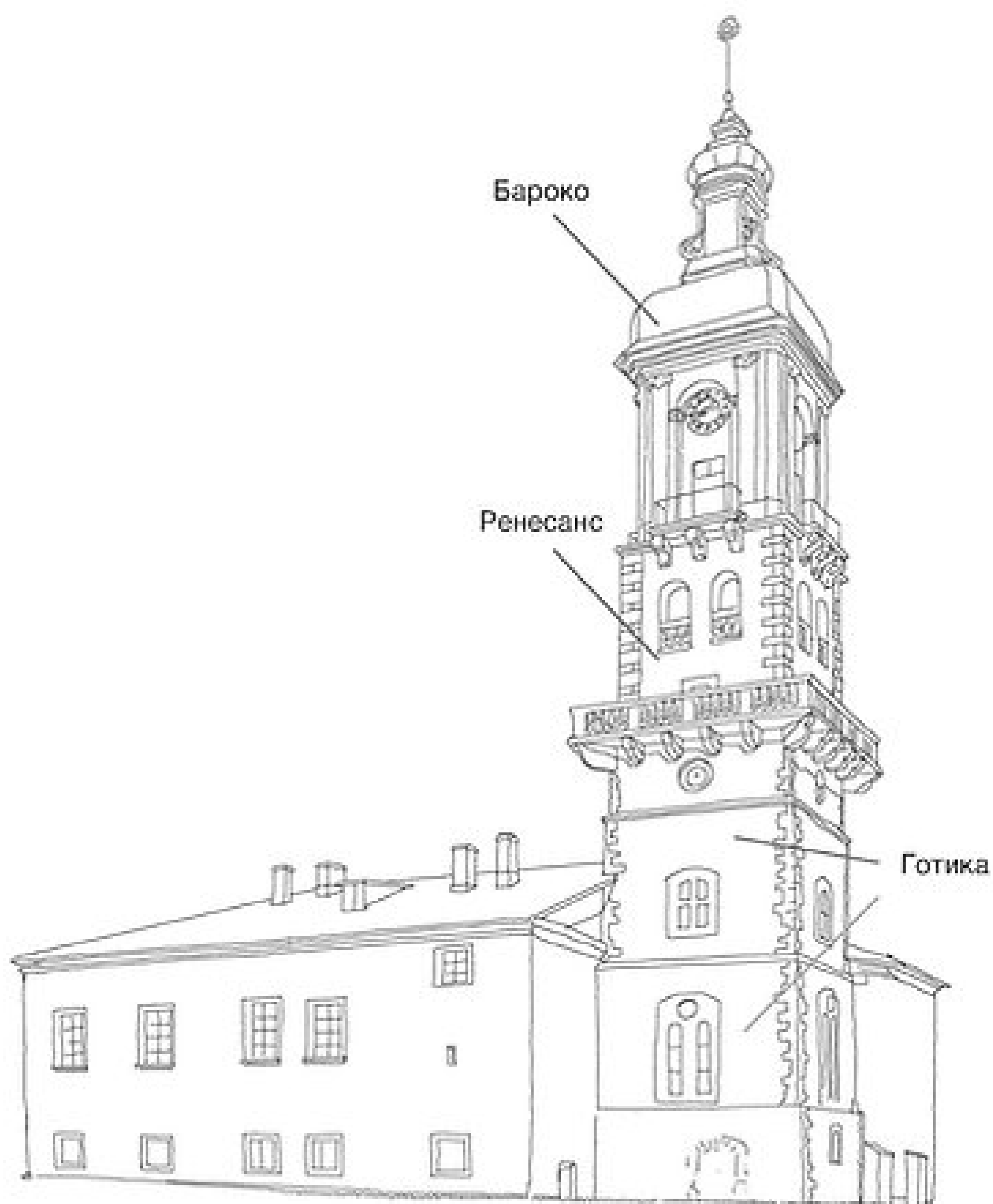
До розроблення теорії стилів найбільше доклалися німецькомовні вчені з різних країн. Цілісіньке ХІХ століття європейські інтелектуали роздивлялися, обмірювали, систематизували історичні будівлі вдома та в інших країнах. Матеріалу набралось багатенько. На зламі ХІХ-ХХ століть швейцарець Генріх Вельфлін розробив основні підходи до систематизації набутих знань і методи досліджень історії мистецтв. А в 1893 році вперше прозвучало слово «стиль» у сучасному сенсі: вийшло друком дослідження австрійця Алоїза Рігля «Проблема стилю: основи історії орнаменту». І нарешті Пауль Франкль із Праги (за його життя вона спочатку входила до Австро-

Угорщини, згодом — до Чехословаччини) в 1914 році запропонував основні параметри, за якими розглядають твір архітектури і його належність до певного стилю. Це просторова композиція, трактування маси та поверхні, візуальний ефект і суспільна функція споруди. Історія архітектури стала зручною в користуванні.

Міркуючи про архітектурні стилі, мусимо пам'ятати про деякі обмеження. По-перше, історія архітектурних стилів аж до середини ХХ століття розглядала лише європейську чи похідну від неї архітектуру країн, до яких європейці «понаїхали» ще з часів відкриття Америки. Не варто закидати творцям теорії стилів колоніалістське ставлення до різних споруд. Вони насилу впоралися з тим, що було під рукою, у Європі. На Азію чи Південну Америку не претендували просто за браком часу на дослідження, без жодної зневаги до тамтешніх творів, серед яких чимало справжніх шедеврів, які, однак, не завжди вписуються в систему стилів. Упродовж ХХ століття архітектура потроху ставала інтернаціональною, взаємні впливи стирали не тільки кордони країн, а й межі континентів. Тож споруди, що належать до одного стилю, нині трапляються в різних частинах планети.

По-друге, жодний архітектурний стиль не з'явився на світ, наче Афіна з голови Зевса — дорослий, модно вдягнений і з мечем у правіці. Кожен наступний стиль так чи інак народжується в надрах попереднього і проходить стадії розвитку, які зазвичай позначають словами «ранній», «зрілий», «пізній» / «занепалий».

По-третє, з часом потреби людей, а отже, і вимоги до архітектури змінюються, і до цілком міцних, але вже застарілих споруд мали звичку прибудовувати щось, що здавалося корисним і необхідним. А могли і зруйнувати, щоб звільнити місце. Це неподобство припинилося (і то не остаточно) лише на зламі ХІХ–ХХ століть, коли люди усвідомили цінність мурованих свідків минувшини й виник рух охорони пам'яток. Ось тому у світі порівняно небагато споруд, у яких той чи той стиль читається в кожній деталі.

Башта ратуші в Кам'янці-Подільському XIV–XIX століть

Часто доводиться чути зітхання співвітчизників: от, мовляв, у всіх європейських країнах історія архітектури представлена стиль за стилем упродовж століть, а в нас усе якесь бідненьке, вторинне і взагалі все не так, як у Європі. У таких наріканнях немає нічого дивного, адже нашу колонізовану націю сотні років привчали до думки про власну другорядність та культурну неспроможність. Та вже час облишити ці постколоніальні печалі й не вдаватися аж до таких широких узагальнень щодо всіх-всіх європейських країн і розвитку архітектурних стилів. Річ у тім, що далеко не всі країни в сучасному розумінні (бо кордони й назви змінювалися протягом історії) набудували собі споруд, що відображають повний перелік стилів. В Італії майже немає готики, у Британії фактично не було ренесансу та обмаль бароко. Балкани, як і українські землі, за середньовіччя перебували в культурній орбіті Візантії, і це також наклало відбиток на трактування середньовічних архітектурних стилів.

До того ж варто визнати: у більшості країн знайдуться щонайменше один-два архітектурні стилі, які є вторинними щодо першоджерела. І ось чому. Скажімо, ренесанс народився в Італії, тож тамтешніх майстрів запрошували по всій Європі будувати модні споруди. І до нас теж приїхали, бо чим ми гірші від інших? За доби класицизму можновладці полюбили пейзажні, так звані англійські, парки — і острівні митці вирушали по всіх усюдах творити прекрасне та заробляти копійчину. І до нас також дісталися. В усі часи учні й підмайстри запрошених зірок розносили популярні тренди по околицях аж до глухих провінцій. Може, нічого принципово нового й не створили, зате продемонстрували свою причетність до загального руху. Але так відчутти той чи той стиль, щоб розвинути його відмінну від усіх місцеву версію, було до снаги далеко не всім народам. У багатьох країнах сотні років будували цілком пристойні споруди за зразками чужоземних — і нічого, ніхто з цього приводу нині не переживає і не вважає свою архітектуру недолугою. Україна спромоглася породити власний варіант бароко — і це неабияка цінність. У нас є ще і своя версія стилю сецесії (він же модерн), і навіть

окреме трактування тоталітарної архітектури. Тобто українська архітектура органічно вписана в європейську систему стилів і водночас має безліч унікальних рис.

Ця книжка — не тільки про те, як виникали й занепадали архітектурні стилі. Вона ще і про мандрівку цих стилів на українські землі, поширення та наше своєрідне трактування будівельних новинок. І, звісно ж, про найяскравіші зразки історичних стилів та про славетних архітекторів.